

І.Б.Дацків, М.І.Полич *

ЛОНГИН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ (ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Охарактеризовано дипломатичну роботу одного із провідних громадсько-політичних діячів Галичини. Проаналізовано державотворчі заходи періоду революції – у складі Української Національної Ради, у відомствах закордонних справ Західноукраїнської й Української Народних Республік, визначено основні напрями політичної діяльності.

Ключові слова: Цегельський, дипломатія, Державний секретаріат закордонних справ, дипломатична місія, Західноукраїнська Народна Республіка.

У розвитку будь-яких історичних подій чи явищ провідна роль належить яскравим особистостям. Через аналіз їхнього життя, ідей та вчинків можна реконструювати правдиву, ідеологічно незашорену картину суспільного буття. У першій половині ХХ ст. в українському політичному житті з'явилася ціла плеяда діячів, що пробуджували громадську думку, сприяли становленню політичних структур українства, його змаганням за національне визволення та державотворення. Поряд із М.Міхновським, Д.Донцовим, В.Липинським в останній час повертається із забуття й постать Л.Цегельського¹. Принагідно наголосимо, що у сучасній історичній науці мало відомі або й зовсім незнані його погляди на ідеали суспільного, культурного життя, бажану форму державного правління, специфіку політичної системи в Україні.

Історіографія питання незначна за обсягом, практично немає спеціальних наукових праць, присвячених Л.Цегельському. Окрім спогадів² і доволі ґрунтовного дослідження його сина – Юрія Михайла – про генеалогію роду³, маємо лише окремі статті й згадки про наукову та редакторсько-журналістську працю⁴. Громадсько-політична діяльність Л.Цегельського знайшла певне відображення в окремих історичних дослідженнях останнього часу⁵, утім подеколи оцінка його діяльності й тепер не надто об'єктивна. Але якщо про Л.Цегельського – юриста,

* Дацків Ігор Богданович – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин і міжнародної інформації Тернопільського національного економічного університету, e-mail: idatskiw@ukr.net

Полич Мар'яна Іванівна – здобувач кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, e-mail: mpolych@mail.ru

¹ Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Л., 2007. – С.504.

² Цегельський Л. Від легенд до правди: Спогади. – Нью-Йорк; Філадельфія, 1960. – 313 с.

³ Цегельський Ю.М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. – Еллікотт-Сіті, 1992. – 787 с.

⁴ Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Гол. ред. В.Кубійович. – Т.10. – Париж; Нью-Йорк, 1984. – С.3647; Дроздовська О. Цегельський Лонгін Михайлович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М.Романюка. – Вип. IV. – Л., 1997. – С.267; Цегельський Лонгін (1875–1950) // Політологія: Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.: Хрестоматія. – Л., 1996. – С.161–165.

⁵ Макарчук С. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР. – Л., 1997. – 192 с.

публіциста та політичного діяча є бодай деякі публікації, то про його дипломатичну активність відомо мало. Натомість саме на зовнішньополітичному поприщі він проявив себе неабияким професіоналом, будучи причетним до важливих акцій України на міжнародній арені першої чверті ХХ ст.

Лонгин (Лонґін) Михайлович Цегельський народився 29 серпня 1875 р. в містечку Камінка-Струмилова на Львівщині. Навчався в академічній гімназії у Львові, після закінчення якої вступив на юридичний факультет місцевого університету. У 1898 р. його відправили до Відня на правничо-адміністративну практику при міністерстві закордонних справ, звідки незабаром на рік делегували в австрійське посольство у Стокгольмі⁶.

В особі Л.Цегельського успішно поєднувався хист юриста, публіциста й дипломата, який провадив активну законотворчу діяльність. У 1908 р. він став послом до австрійського парламенту, а вже 1911 р. обійняв посаду секретаря законодавчого органу. Був членом комісії закордонних справ, тому нерідко виїжджав за її дорученням в інші країни з дипмісіями⁷. Після укладення Брестського миру 9 лютого 1918 р. Л.Цегельський часто відвідував Київ. Був добре знайомим із провідними діячами Наддніпрянської України, мав приязні стосунки з гетьманом П.Скоропадським. Також брав активну участь у підготовці й організації Листопадового повстання у Львові.

У надзвичайно складних умовах польсько-української війни та міжнародної ізоляції керівництво західноукраїнської держави приступило до організації власної дипломатичної служби, центрального апарату зовнішньополітичного відомства, завданням яких було встановлення відносин насамперед із сусідами, країнами Антанти та пошуки союзників у боротьбі проти польського наступу. Цей процес розгорнувся на початку 1919 р., коли уряд ЗУНР після втрати 22 листопада минулого року Львова переїхав у Тернопіль, а потім у Станіслав. Саме станіславський період змінив характер державотворчої діяльності Л.Цегельського⁸.

4 січня 1919 р. на черговій сесії Української Національної Ради було затверджено новий склад уряду Західноукраїнської Народної Республіки. Президентом (головою) Ради державних секретарів затвердили С.Голубовича, котрий обійняв цю посаду ще у грудні 1918 р. після відставки К.Левицького. Як і в першому, від 9 листопада 1918 р., так і у другому, сформованому 4 січня 1919 р. уряді, портфель державного секретаря закордонних справ отримав відомий громадсько-політичний діяч, головний редактор газети «Діло», один із лідерів Української національно-демократичної партії та прихильник антантівського вектора зовнішньої політики В.Панейко. Його заступником став провідний функціонер УНДП, на той момент адвокат і журналіст Л.Цегельський. Коли обов'язки держсекретаря закордонних справ після від'їзду до Парижа В.Панейка перебрав голова уряду С.Голубович, Л.Цегельський практично керував відомством до 12 лютого, передавши функції С.Витвицькому⁹.

⁶ Довідник з історії України. – К., 2001. – С.1031.

⁷ Кучабський В. Вага й завдання Західно-Української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918–1919 року // Дзвони. – Л., 1932. – С.43.

⁸ Дацків І.Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. – Тернопіль, 2013. – С.425.

⁹ Павлюк О. Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920) // Нариси з історії дипломатії України. – К., 2001. – С.359.

Принагідно згадаймо один цікавий факт. У 1918 р. гетьманський міністр закордонних справ Д.Дорошенко призначив Л.Цегельського своїм радником. І хоча він так і не встиг тоді приступити до виконання обов'язків у МЗС Української Держави, проте це свідчить, що політика з Галичини знали й за межами Західної України.

Очолити відомство зовнішніх справ ЗУНР, Л.Цегельський зіткнувся з цілою низкою проблем. Згодом він писав: «Людей, котрі надавалися б до такої служби, можна було полічити на пальцях однієї руки [...], не існувало традиції й досвіду в такій політиці»¹⁰. Проблема фаховості службовців секретаріату гостро постала на порядку денному. Л.Цегельський прийняв на роботу адвокатів Я.Олесницького та С.Витвицького, котрі стали заступниками секретаря. Вони мали досвід стажувань за кордоном та добре володіли іноземними мовами. Перший місяць роботи Л.Цегельського на чолі зовнішньополітичного відомства відзначився його інституціоналізацією, організацією закордонних представництв, а також остаточним проголошенням злуки ЗУНР та УНР у Києві¹¹.

Структура Державного секретаріату закордонних справ відповідала міжнародним стандартам і забезпечувала виконання покладених на відомство завдань, щоправда, вона не була такою розгалуженою, як у подібних органів Української Держави чи УНР. Отже у складі секретаріату було створено три відділи: дипломатичний – керував формуванням і діяльністю представництв за кордоном, підготовкою робочих документів, зокрема нот; преси – виконував пропагандистські та контрпропагандистські функції, вивчав закордонну пресу; консульський¹². Одним із найважливіших завдань секретаріату було заснування представництв за кордоном, передусім у суміжних країнах, що виникли на землях колишньої Австро-Угорської імперії. До цього спонукала польсько-українська війна, необхідність забезпечити кордони держави та знайти союзників. Створювані дипломатичні представництва з огляду на відсутність міжнародного визнання ЗУНР не могли мати статус посольств, проте фактично виконували їх функції¹³. На Держсекретаріат закордонних справ покладалося також завдання формування й керівництва діяльністю надзвичайних дипломатичних місій у ході переговорів з урядами або представниками Української Держави, УНР, Антанти, що прибували в Галичину під час польсько-української війни, а також українських делегацій недипломатичного характеру, зокрема Л.Цегельського, Л.Мишуги – у США, О.Назарука, І.Боберського – до Канади, П.Карманського – у Південну Америку, де були потужні галицькі діаспори¹⁴.

Очолоючи зовнішньополітичне відомство, Л.Цегельський, хоч би як це не було важко в умовах польської збройної агресії проти Західної України, уживав практичних заходів щодо «економізації» зовнішньої політики. Саме тоді вперше в

¹⁰ Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з Першим листопада 1918 р. – Л., 2003. – С.217.

¹¹ Сем'яник О. Лонгін Цегельський та його державотворча діяльність у період 1918–1919 рр. // Схід. – 2010. – №2 (116). – С.145–146.

¹² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.1. – Арк.63.

¹³ Дацків І. Діяльність дипломатичної служби Західно-Української Народної Республіки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.18. – Л., 2009. – С.347–348.

¹⁴ Дацків І. Українська дипломатія (1917–1923)... – С.427.

українській історії (якщо не брати до уваги окремих аспектів брестських переговорів) міжнародний курс України починав будуватися з урахуванням економічних інтересів. І хоча помітних успіхів на цьому напрямі не було, але, зважаючи на короткий термін існування ЗУНР–ЗОУНР, такий прецедент сам по собі цікавий.

Загалом курс зовнішньої політики, реалізовуваний Л.Цегельським, базувався на постанові Української Національної Ради від 10 листопада 1918 р., що визначала стратегічним пріоритетом об'єднання всіх українських земель в єдиній і неподільній державі. Цей документ тоді було ухвалено за активної участі Л.Цегельського, котрого вважали одним із найавторитетніших членів УНРади. Отже можна стверджувати, що саме цю зовнішньополітичну лінію намагалися проводити й усі його наступники, допоки Варшавська угода 1920 р. та пов'язані з нею події остаточно не розірвали державну єдність УНР.

Як найважливішу частину реалізації державним секретарем закордонних справ зовнішньополітичної концепції, можна розцінювати участь Л.Цегельського в подальшому процесі возз'єднання ЗУНР і УНР. Він був залучений до безпосередньої підготовки ухвали Української Національної Ради від 3 січня 1919 р. про злуку, яку від імені ЗУНР підписав спільно з Д.Левицьким¹⁵. Важливо також, що у ході переговорів про об'єднання Л.Цегельському вдалося отримати відповідні гарантії від прибулої до Галичини делегації УНР на чолі з членом Ради Народних Міністрів М.Шаповалом щодо збільшення обсягів надання необхідної військової та фінансової допомоги у війні з Польщею. Це дало можливість протистояти агресії й використати цей час для реалізації спроби заручитися військово-політичною підтримкою держав Антанти¹⁶.

Загалом Л.Цегельський із великою підозрою та недовірою поставився до Директорії, котра, на його думку, не була легітимною, адже «становила собою об'єднання тільки соціалістів, метою якого було повалення гетьмана та створення соціалістичної республіки». Утім, вести переговори довелося саме з цією владою. Більшість правих політиків Галичини, а серед них і Л.Цегельського, аж ніяк не влаштувала ліва орієнтація частини провідників УНР і навіть їх готовність прийняти «радянську платформу», щоправда, як вони говорили, не московську, а українську. Вихованих у конституційному дусі галичан лякала анархія, руйнівний революційний деспотизм та отаманщина – жахіття, які красномовно описав Л.Цегельський у своїх мемуарах. Після бурхливих переговорів представники Директорії УНР в особі В.Винниченка, О.Андрієвського та інших погодилися з пропозицією галицької делегації розпочати підготовку до об'єднання обох українських держав та надання військової допомоги. При цьому Л.Цегельський наполіг на галицькій автономії. 1 грудня 1918 р. було підписано підготовлену ним і прийняту майже без застережень попередню угоду, відому як Фастівська¹⁷.

Доволі вагоме значення для всієї української справи мала активна участь Л.Цегельського у самому акті проголошення «злуки». Він у складі представницької делегації спеціальним поїздом вирушив до Києва, де об'єднання ЗУНР і УНР

¹⁵ *Табачник Д.В.* Українська дипломатія: нариси історії (1917–1990). – К., 2006. – С.410–411.

¹⁶ *Дацків І.Б.* Військово-політична і дипломатична підтримка Директорією УНР визвольних змагань ЗУНР // *Соборність як чинник українського державотворення (До 90-річчя Акту злуки)*. – К., 2009. – С.159–170.

¹⁷ *Лозинський М.* Галичина в рр. 1918–1920. – Нью-Йорк, 1970. – С.67.

було оформлене офіційно, за всіма нормами міжнародного права¹⁸. Урочиста церемонія відбулася 22 січня 1919 р. на Софійській площі. Л.Цегельський виступив першим, зачитав текст ухвали УНРади від 3 січня і передав його голові Директорії УНР В.Винниченкові¹⁹. Це був найпомітніший аспект державницьких, у тому числі й дипломатичних зусиль Лонгіна Цегельського.

Згодом, відповідно до підписаного західноукраїнською делегацією й Директорією УНР протоколу про створення єдиного державного об'єднання, Л.Цегельський, як державний секретар закордонних справ ЗУНР, автоматично отримав посаду першого заступника, або «товариша міністра закордонних справ» Української Народної Республіки. Попри те, що цей пост був суто номінальним і Л.Цегельський до Києва так ніколи й не переїхав, він, як представник УНР, здійснив декілька закордонних поїздок.

До проголошення Акта злуки обидві українські держави тісно співпрацювали тільки у військовій сфері. Щодо зовнішньої політики, то як УНР, так і ЗУНР вели кожна свій політичний курс. Закордонні представництва республік працювали без будь-якої координації. Тільки після 22 січня 1919 р. відбулося формальне об'єднання зовнішньополітичних відомств, причому закордонні представництва ЗУНР (окрім дипломатичних місій в Австрії, Угорщині та Чехословаччині) зливалися з дипмісіями УНР²⁰.

Слід зауважити, що об'єднання із Західноукраїнською Народною Республікою чимало політичних діячів Наддніпрянщини сприйняли неоднозначно. Голова Ради Народних Міністрів УНР І.Мазепа у своїх спогадах наголошував, що політики обох частин виявили неготовність до спільної боротьби «сборним фронтом». Уважав, що наддніпрянці й галичани мали різний рівень громадсько-політичної, державної та правової свідомості, що не могло не датися взнаки у складних умовах воєнного протистояння відразу на трьох фронтах: більшовицькому, польському, денікінському²¹. Загалом не заперечуючи морально-політичного значення події, скептично до неї поставився й В.Винниченко, стверджуючи, що «більшість Національної Ради складалась з представників дрібнобуржуазних партій, з парламентських і соймових послів, у більшості своїй націонал-демократів [...] з обмеженим, обсмоктаним псевдоєвропейською цивілізацією світоглядом». На його думку, керівництво ЗУНР не сприймало революційного духу Наддніпрянської України й лише під тиском народу «мусіло піти на поступки й згодитися на з'єднання. Але це було тільки формальне поєднання»²². М.Шаповал узагалі вважав, що велика різниця у соціально-політичних і економічних характеристиках обох республік не давала підстав для «органічного об'єднання». На відміну від УНР, де влада свідомо формувалася Директорією так, щоби вона належала «трудовому народові» (через Трудовий конгрес), утворена на західноукраїнських теренах Українська Національна Рада складалася з «українців-депутатів [...] представників трьох

¹⁸ ЦДАВО України. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.3.

¹⁹ Там само. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр.178. – Арк.2.

²⁰ Там само. – Ф.3695. – Оп.2. – Спр.133. – Арк.7.

²¹ Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. – К., 2003. – С.218.

²² Винниченко В. Відродження нації (Історія укр. революції, mareць 1917 р. – груд. 1919 р.): У 3 ч. – Ч.3. – К.; Відень, 1920. – С.395–398.

партій». Саме ця обставина стала причиною різного розуміння керівництвом обох державних утворень зовнішньої та внутрішньої політики, а отже – «фатальною для всеукраїнської революції»²³. Відзначимо, що процес об'єднання зовнішньої політики обох українських держав був не менш складним, оскільки йшлося про пошуки союзників на Заході²⁴.

Як уже згадувалося, призначення Л.Цегельського заступником міністра закордонних справ Української Народної Республіки було суто формальним, оскільки єдина зовнішня політика так і не проводилася. За його власним свідченням, цю посаду він де-юре обіймав із 23 січня до 13 лютого 1919 р., коли Директорія УНР змушена була покинути Київ²⁵. У цей час Л.Цегельському випала ще одна нелегка місія – евакуація галицької делегації з міста. Йому це успішно вдалося. Зауважимо, що це було останнім офіційним дорученням уряду Директорії. Окрім того, на нього, як заступника міністра, поклали обов'язки закриття МЗС. Та найважчим стало фатальне відчуття втрати української державності. Як згодом писав у спогадах сам Л.Цегельський:

«Падіння Директорії було початком кінця Української держави. Вся героїчна боротьба опісля, всі зусилля січових стрільців, С.Петлюри, галицької армії, Армії УНР і інших від весни 1919 р. аж до боїв під Замостям у час наступу С.Будьонного і М.Тухачевського на Львів – Варшаву (1920) – це лиш безуспішні намагання повернути втрачене у результаті історичного промаху т. зв. української демократії з листопада 1918 р.»²⁶.

Дорогою до Вінниці Л.Цегельський зустрівся з С.Петлюрою й отримав від нього доручення поїхати у Прагу як «надзвичайний уповноважений посол». Майже нездійсненне завдання полягало в тому, щоб із посередницькою допомогою Т.Масарика та його оточення домогтися підтримки Заходу, Антанти, а ще – придбати зброю й боєприпаси. Про ці події Л.Цегельський згадував:

«Ви, – говорив Петлюра до мене (ми знали ще з його побуту в Галичині, далеко до війни), – знайомі добре, як я чув, з Масариком та іншими чехами, ще з парламенту. Чи не піднялись б Ви поїхати від Директорії до Чехії, в місії до президента Масарика та до чеського уряду, шукати їх посередництва до Франції і до Вилсона. Щоправда Винниченко волів би говорити з Леніном та Чічеріном, але я, Андрієвський та Макаренко маємо іншу думку. Нам треба спертися об захід, на аліянтів. Ви знаєте добре наші відносини і знаєте також Масарика та інших чеських політиків. Їдьте до Праги, як наш спеціальний посол, шукати зв'язку, визнання та помочі. А до того в Чехії є фабрики гармат та амуніції “Скоди”. В нас скоро не стане зброї, ні амуніції. Ми дамо Вам фахівця від артилерії. З ним разом поїдете та допоможе йому розмовитись із чехами, бо він не знає іншої мови крім російської.

²³ Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. – Прага, 1928. – С.251.

²⁴ Дацків І. Особливості дипломатичного співробітництва між ЗУНР і УНР // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Вип.10. – Луцьк, 2011. – С.43

²⁵ Цегельський Л. Від легенд до правди... – С.251.

²⁶ Там само. – С.279.

Очевидно – я згодився. Місія не була легка, бо альянти гляділи на Україну (Придніпрянщину) як на частину неподільної Росії, що була союзником альянтів у світовій війні. Але я не міг відмовити. Треба було поспробувати всіх можливостей. Отже я згодився поїхати до Праги. Мені видано повноважність “спеціального уповноваженого посла” від Директорії Української Народньої Республіки з місією до президента Чесько-Словацької Республіки – Масарика та до влади в Празі взагалі. До того Чехівський зложив на мене ще другу місію, а то відвідати посольства Української Народньої Республіки у Відні, Празі і в Берліні та поінформувати їх про положення в Україні. Ось так із згаданими повноважностями в кишені я залишив Вінницю»²⁷.

Л.Цегельський справді був добре знайомим із Т.Масариком. Ще під час Першої світової війни він, будучи членом Головної Української Ради, деякий час також брав участь у діяльності Української бойової управи у Відні. Проте, розуміючи безперспективність подальшого політичного співробітництва з віденською владою, котра еґоїстично використовувала національні прагнення українців, виїхав через нейтральні країни до США. На Північноамериканському континенті Л.Цегельський увійшов до складу організованої майбутнім президентом Чехословаччини Т.Масариком Спілки народів Австро-Угорщини²⁸. Основним її завданням проголошувалася боротьба за державну незалежність (після завершення світової війни) поневолених дуалістичною монархією народів²⁹. Саме в той час Л.Цегельський і встановив дружні стосунки з Т.Масариком, що, як бачимо, пізніше було використано керівництвом УНР і ЗОУНР у контексті чехословацько-польських суперечностей. Таким чином, у лютому 1919 р. Л.Цегельський розпочав переговори з президентом Чехословаччини Т.Масариком, прем'єром В.Тусаром, міністром національної оборони В.Клофачем. З їхньої допомогою він зустрівся з очільником французької військової місії генералом М.С.Ж.Пелле, котрому подав «меморіал» про Україну «як важливу проблему сходу Європи». Зрозуміло, у такий спосіб домогтися зміни позиції Антанти було справою малоімовірною. Однак, як зазначав у спогадах Л.Цегельський, французький воєначальник пообіцяв свою підтримку в Парижі³⁰.

29 січня 1919 р. в рамках Паризької мирної конференції було створено спеціальну комісію з польських справ. Під керівництвом французького дипломата Ж.Камбона за участю представників Франції, Великобританії, США та Італії сформовано військову місію, очолювану французьким генералом Ж.Бартелемі, яку в лютому скеровано до Польщі й Галичини, щоб посприяти в укладенні миру. За підготовленим ним планом під польський контроль відходили Львів, Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн – загалом понад половина первісної території ЗУНР³¹. Отже від самого початку діяльності

²⁷ Цегельський Л. Від легенд до правди... – С.304–305.

²⁸ Soubigou A. Tomáš Garrigue Masaryk. – Praha, 2004. – S.163.

²⁹ Захисник малих народів у новій Європі Томаш Гарріг Масарик [Електронний ресурс]: <http://history.org.ua/LiberUA/Book/europe/3.pdf>

³⁰ Здоровега М.В. Суспільно-політичні погляди Лонгіна Цегельського: Дис. ... канд. політ. наук. – Л., 2010. – С.134.

³¹ Красівський О.Я. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. – К., 2008. – С.204.

місії вона відверто виявляла прихильність до однієї зі сторін конфлікту. 22 лютого 1919 р. посланці Антанти (окрім Ж.Бартелемі це були британський генерал Картон, американський професор Лорд, італійський майор Стабіле та ін.)³² зустрілися з представниками ЗУНР. Є.Петрушевич, за погодженням із В.Панейком, який перебував у Парижі, саме Л.Цегельському доручив вести переговори. Спогадів про них ми не маємо. Надруковані у часопису «Америка», із невідомих причин вони не ввійшли до книги «Від легенд до правди». Можна здогадуватися, що укладачі та редактори останньої зробили це свідомо, оскільки висновки Л.Цегельського щодо позиції тодішнього президента та більшості членів УНРади були занадто категоричними.

Спробуємо реконструювати суть розходжень на основі окремих висловлювань Л.Цегельського, думок його сина з книги «Зага роду Цегельських...», розділу «Місія генерала Бартелемі й наслідок його пропозиції», підготовленого внучкою – О.Цегельською за трьома статтями діда, видруканими в 1932, 1942 і 1943 рр. у часопису «Америка», інших друкованих праць та аудіозаписів Ю.М.Цегельського. Цей матеріал, зокрема, подано як заключний розділ до другого видання книги мемуарів, що побачила світ 2003 р. у Львові.

Отже Ж.Бартелемі запропонував західноукраїнському керівництву укласти мир із Польщею задля створення об'єднаного фронту проти більшовиків. За участь у цій боротьбі ЗУНР гарантували визнання її суверенітету, повноправну участь у Паризькій мирній конференції (поряд із чехами й поляками), а також матеріальну та військову допомогу. Однак тимчасова демаркаційна лінія мала проходити по Бугу, східних межах Львівщини, Дрогобиччини, Турківщини, а остаточні кордони пропонувалося визначити на Версальській конференції за участі галичан³³. 28 лютого 1919 р. на засіданні у Станіславі УНРада двома третинами голосів відкинула цю пропозицію під приводом того, що її не сприйме народ і військо. Аргументи були доволі вагомими, адже по суті йшлося тепер уже про юридичну втрату значної частини української етнографічної території й насамперед Львова³⁴. Наполягаючи на прийнятті умов генерала Ж.Бартелемі, Л.Цегельський опинився в меншості та зрікся членства в уряді («Це сталося головним чином унаслідок моїх розходжень з президентом Є.Петрушевичем щодо альянтської комісії генерала Бартелемі, переходу Української галицької армії на Велику Україну»)³⁵. У заключному розділі своїх спогадів він так пояснив власну позицію:

«Я притримувався думки, що необхідно домовитись із комісією Бартелемі хоч би тому, що така домовленість стала б автоматичним визнанням нас як самостійного українського партнера серед альянтів. Я був за те, щоб УГА відступила в разі потреби в Карпати, а не за Збруч, забезпечуючи собі щонайменше прихильність і допомогу Чехословаччини. Я оцінював наші реальні шанси за Збручем у тодішній ситуації дуже песимістично, бо знав декларативну

³² Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С.145–146.

³³ Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з Першим листопада 1918 р. – С.295–305.

³⁴ Красівський О.Я. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. – С.204–205.

³⁵ Цегельський Л. Від легенд до правди... – С.291.

та паперову вартість усього того, що, зрештою, слабка, пропаганда Директорії намагалася роздути до величини фактів, у які все ж багато наших громадян, а навіть політичних діячів повірили, і на тих ілюзіях, на цьому рухомому піску, хотіли в своїй несвідомості чи чуттєвій зацікавленості будувати політично-державну будівлю»³⁶.

Подавши у відставку, Л.Цегельський не відійшов від політичної діяльності. Є.Петрушевич, уже як диктатор, а не президент, доручив йому відбутися спочатку до Відня, а згодом – сформувати посольство ЗУНР у Вашингтоні. Тож улітку 1919 р. у дипломатичних справах Л.Цегельський виїхав за кордон – на Батьківщину він уже не повернеться.

У той час у середовищі громадсько-політичних діячів народилася ідея заснувати Український культурний інститут з осередком у Празі, який у випадку остаточної втрати української державності мав служити національним архівом, музеєм, бібліотекою та взагалі притулком для культурної праці за кордоном. Д.Дорошенко серед тих, хто був присутній на зборах ініціативної групи та підписав статут інституції, згадував і Л.Цегельського. Однак цей проєкт реалізувати не вдалося через відсутність коштів³⁷.

У вересні 1919 р. до Відня прибула делегація львівського Українського гоманського комітету, до складу якої входили С.Федак, В.Струк та Є.Гуцайло. Вона вимагала від уряду ЗУНР збільшення фінансування краю з державних фондів. В австрійській столиці у цей час діяла канцелярія Державного Секретаріату на чолі з О.Бурачинським, який представляв за кордоном інтереси Західноукраїнської Народної Республіки. Проте ані він, ані фінансовий агент УНР Г.Супрун, до котрого також звертався С.Федак, не змогли виділити коштів. Із цього приводу у жовтні 1919 р. відбулося засідання галицьких емігрантів, на якому вирішили звернутися по допомогу до США та вислати туди двох делегатів. Першим було затверджено Л.Цегельського, щодо другого виникли дискусії, оскільки на це місце претендували С.Герасимович і В.Струк³⁸. Після від'їзду С.Федака до Львова у Відні два місяці тривали дебати щодо кандидатури другого посланця та способу пересилки грошей. С.Герасимович намагався одержати повноваження від фінансових установ краю для організації у США широких економічних акцій, натомість В.Струк у Празі виношував ідею концентрації всіх майбутніх американських надходжень в Українському банку, який тільки планувалося створити. Комітет допомоги, заснований у Відні наприкінці 1919 р. під проводом І.Горбачевського, дотримувався думки, що всі кошти зі США слід акумулювати в австрійській столиці, де зібралася багато галицьких емігрантів і звідки найкраще було налагоджувати контакти з Батьківщиною та пересилати гроші. Була також ідея створити майбутній доларовий фонд у Львові, а не за кордоном.

У грудні 1919 р. до Відня прибув Є.Петрушевич, який визнав поїздку спеціальних представників до США дуже важливою й терміною. У результаті очолив делегацію Л.Цегельський, а його заступником і водночас головою місії

³⁶ Цегельський Л. Від легенд до правди...

³⁷ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). – Мюнхен, 1969. – С.467.

³⁸ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.2.

в Канаді став І.Боберський. У міру потреби пропонувалося підключати ще й С.Герасимовича та В.Струка³⁹. 4 січня 1920 р. Є.Петрушевич видав у Відні відповідний декрет, метою поїздки спецпредставників до Сполучених Штатів і Канади проголошувалося одержання від українських організацій цих країн фінансових фондів на підтримку ЗУНР (Галичини та Буковини), у тому числі для допомоги жертвам польсько-української війни, на національні інституції, ведення політики й державних справ, розвиток українських організацій, утримання уряду⁴⁰. Л.Цегельський отримав від Є.Петрушевича повноваження та гроші на поїздку для себе й І.Боберського в розмірі 4400 дол. (із каси посольства у Відні)⁴¹.

Після від'їзду Є.Петрушевича до Парижу президія віденського Комітету допомоги від свого імені видала Л.Цегельському «вірчі грамоти», датовані 24 лютого 1920 р., якими доручала йому та І.Боберському відбутися в Північну Америку з метою організації серед місцевих українців збору коштів. Гроші повинні були надходити у Відень, а вже звідси планувалося передавати їх львівському Українському горожанському комітету. 12 березня Л.Цегельському було видано коротку інструкцію («регуламін») із підписами О.Бурачинського та С.Голубовича (від уряду ЗУНР), В.Сінгалевича (від посольства ЗУНР у Відні), К.Левицького та І.Семака (від Комітету допомоги). Це робилося з метою легітимізації дипломатичної місії та доведення американським властям, що за справою матеріальної допомоги стоять як галицька громадськість, так і уряд. Окрім цього, було затверджено склад делегації з чотирьох осіб: Л.Цегельський, І.Боберський, С.Герасимович, В.Струк⁴².

23 березня 1920 р. Лонгин Цегельський відбув до Америки. Дорогою він заїхав у Париж, де отримав від Є.Петрушевича усне доручення окрім організації матеріальної допомоги ще й налагодити зв'язки з урядовими колами США. 11 квітня в Нью-Йорку його прийняли доволі прохолодно. Місцева громада з упередженням ставилася до галицького уряду як «сепаратистичного, реакційного, габсбурзького і денікінського», про що сам керівник представництва писав в одному зі своїх звітів у жовтні 1921 р.⁴³ Маючи за мету подвійну місію – гуманітарну й політичну – Л.Цегельський розпочинав свою діяльність дуже обережно, особливо зважаючи на доволі несприятливі настрої американських українців, серед котрих були прихильники як С.Петлори, так і комуністів. Усі вони поширювали в американській і канадській пресі «найгарячіші клевети» на уряд Є.Петрушевича, його самого та оточення, чим спричиняли негативне ставлення офіційних кіл⁴⁴. Особливо відзначалися у цій справі М.Січинський та М.Цеглинський.

³⁹ Батюк Т. Дипломатична місія Лонгина Цегельського у США (1920–1921) // Наукові записки Дрогобицького педагогічного університету ім. І.Франка. – Вип.22: Історія. – Дрогобич, 2008. – С.50.

⁴⁰ Водотика Т.С., Іваницький І.В. Слідча справа Лонгина Цегельського: джерелознавча характеристика // Архіви України. – 2014. – №3. – С.108; Павлюк О. Три місії до Вашингтона // Політика і час. – 1997. – №1. – С.67.

⁴¹ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.3.

⁴² Батюк Т. Надзвичайна дипломатична місія УНР до США // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. – Л., 2008. – С.117.

⁴³ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.4–5.

⁴⁴ Там само.

За таких обставин Л.Цегельський спочатку видавав себе лише вповноваженим Комітету допомоги, намагаючись насамперед здобути прихильність американських українців. Про політичну підтримку й, тим більше, матеріальну допомогу тоді навіть не йшлося. Однак згодом зусилля Л.Цегельського підтримали такі організації, як Український народний комітет, Український народний союз, «Провидіння», часописи «Свобода», «Америка», «Нова хвиля». Натомість «Українські щоденні вісті», «Народна воля», «Народне слово», «Україна», «Українські січові вісті» та практично вся канадська преса регулярно вміщували матеріали, спрямовані на дискредитацію Є.Петрушевича та його уряду⁴⁵.

Невдовзі було засновано Тимчасовий український головний рахунковий комітет» на чолі з Л.Цегельським, котрий розгорнув широку агітаційну кампанію у газетах, проводив численні мітинги. Під час одного з них, у Клівленді, прихильники більшовиків навіть напали на Л.Цегельського, завдавши йому тілесних ушкоджень – про цей інцидент написала не лише галицька, але й американська преса. Метою кампанії була агітація серед так званого Національного табору, схилення суспільної думки на користь уряду ЗУНР та збір пожертвувань. Із часом окремі впливові кола почали надавати свою підтримку. Улітку 1920 р. Є.Петрушевич, який тоді перебував у Лондоні, отримав письмові пропозиції визначити офіційного представника уряду ЗУНР у Вашингтоні. «Відручним» листом від 24 вересня він призначив Л.Цегельського «політичним агентом для заступництва інтересів ЗУНР перед американським урядом»⁴⁶. Водночас диктатор висловив побажання, щоб той поїхав на 4–6 тижнів до американської столиці та під час особистих зустрічей доніс до представників уряду США національні й державні домагання галицького населення. Так, Л.Цегельський мав оприлюднити факти репресій польських властей проти українського населення.

Навесні й улітку 1921 р. галицькому урядові вперше вдалося мобілізувати на підтримку своєї справи діаспору в Америці. Український національний комітет у США та збори громад різних штатів надсилали до вашингтонської адміністрації численні петиції й телеграми, в яких зверталися до президента США з вимогами посприяти припиненню польської окупації Східної Галичини, визнати уряд Є.Петрушевича та незалежність Західноукраїнської Народної Республіки. На початку березня 1921 р. представників УНСоюзу прийняв президент США В.Гардінг, який запевнив українських делегатів у симпатіях своєї країни до «справедливих вимог» усіх народів і зазначив, що хоч Сполучені Штати й не беруть участі в роботі Ліги Націй, «будуть мати на увазі бажання східногалицького громадянства»⁴⁷.

Л.Цегельський прагнув заручитися підтримкою діаспори. Проте північноамериканські українці виявилися неготовими надати своїй історичній Батьківщині вагому допомогу. Попри відносну чисельність, українська еміграція у США не мала значного політичного впливу та доступу до вищих ешелонів влади, адже складалася переважно з робітників і селян, котрі виїхали на

⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.4–5.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Камінський Є.Є. Політика США в українському питанні (1917–1990 рр.): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. – К., 1993. – С.20.

заробітки наприкінці XIX – на початку XX ст. Давався взнаки розподіл за соціальними й релігійними ознаками⁴⁸. Відтак Л.Цегельський вирішив завести знайомства у середовищі американського бізнесу.

Проте час минав, а коштів так і не було. У галицькому уряді виникли сумніви щодо спроможності Л.Цегельського вести фінансові справи, тож на допомогу йому вирішили вислати відповідних людей. Для цього 31 травня 1921 р. було створено надзвичайну дипломатичну місію у складі Р.Березовського (голова) та Л.Мишуги (секретар)⁴⁹. В її організаційному статуті зазначалося, що вона повинна «уладнати справи фінансові», допомогти повноважному представникові уряду ЗУНР у США та домогтися якнайшвидшого дипломатичного визнання. У пункті 4 наголошувалося, що всі найважливіші презентаційні та політичні акції голова місії Р.Березовський повинен проводити спільно з Л.Цегельським як «дипломатичним представником уряду»⁵⁰. Відповідно до зміни статусу з «політичного агента» на «дипломатичного представника» Є.Петрушевич видав Л.Цегельському 31 травня 1921 р. нові «вірчі грамоти»⁵¹.

У липні 1921 р. з американсько-канадським бізнесменом Ф.А.Боєром Л.Цегельський уклав угоду про започаткування в Канаді «державної позики», що передбачала продаж облігацій («бонів») уряду ЗУНР на суму 1 млн дол. і 9 млн дол. – під заставу державного майна (земля, ліси, копальні та ін.) майбутньої незалежної Західноукраїнської Республіки. Діяльність Л.Цегельського підтримували провідні діячі Республіканської партії США (вона саме повернулася до влади після 8-річної перерви), тісно пов'язані з нафтовими монополіями, що намагалися взяти в оренду родовища Східної Галичини⁵². Однак Є.Петрушевич і його вповноважений у справах фінансів, торгівлі та промислу В.Сінгалевич відмовилися затвердити позичку Боєра – Цегельського, сумніваючись в її легітимності. Із прибуттям до США надзвичайної дипломатичної місії ЗУНР у складі Р.Березовського й Л.Мишуги Л.Цегельський залишився на чолі галицького диппредставництва у Вашингтоні (відкрилося 1 липня 1921 р.), але не зміг знайти спільної мови з колегами⁵³. З огляду на це 7 липня відбулося спільне засідання, на якому ухвалили, що «надзвичайна місія входить в склад дипломатичного представництва та творить з ним одну цілість»⁵⁴. Її було поділено на дипломатичний і фінансово-торговельний відділи. Головою та диппредставником залишився Л.Цегельський, Р.Березовський очолив фінансово-торговельний відділ, а Л.Мишуга став секретарем місії та членом останнього. Усі заходи мали обговорюватися на спільних нарадах, при голосуванні всі троє мали рівні права.

Проте злагодженої роботи все ж не вийшло. Л.Цегельський сприйняв приїзд дипломатичної місії як вияв недовіри, розпочалися конфлікти, котрі швидко набули особистого характеру. У вирі взаємних звинувачень Р.Березовський

⁴⁸ Нариси з історії дипломатії України. – С.373.

⁴⁹ Батюк Т. Дипломатична місія Лонгіна Цегельського у США (1920–1921). – С.52–53.

⁵⁰ ЦДАВО України. – Ф.2192. – Оп.2. – Спр.14. – Арк.17.

⁵¹ Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). – К., 1996. – С.107.

⁵² Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Л., 1995. – С.329–330.

⁵³ Матвієнко В. Зовнішня політика Західноукраїнської Народної Республіки в персоналіях // Україна дипломатична: Науковий щорічник. – Вип.2. – К., 2000. – С.464.

⁵⁴ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.12.

у своєму звіті від 26 липня 1921 р. радив Є.Петрушевичу провести «сейчасову зміну дипломатичного представництва, бо ніхто його серйозно не трактує і у нікого не має довір'я», а Л.Мишуга у листі до президента від того самого числа стверджував, що часопис «Народна воля» звинувачує Л.Цегельського у зв'язках із людьми, «які повинні давно піти до криміналу»⁵⁵. У такій обстановці 23 липня 1921 р. останній відправив до Відня прохання про відставку, мотивуючи цей крок браком довіри, конфліктами, непорозуміннями через двоїстість місії та особистими невдачами з «фінансовими умовами, що заключалися лише для придбання фондів, щоб урятувати уряд і президента»⁵⁶.

Однак Є.Петрушевич відставку не прийняв, натомість 11 серпня 1921 р. Л.Цегельський одержав від уряду лист із завданням «усіма силами посилити справу політичну» у США. Після переїзду до Вашингтона Л.Цегельський активувався саме у цьому напрямі. Із допомогою сенатора-республіканця від штату Нью-Джерсі Дж.Фрелінгаузена, який мав добрі стосунки з новим держсекретарем Ч.Гюзом, він намагався добитися аудієнції в останнього, а також у президента В.Гардінга. Проте позиція офіційного Вашингтона була чіткою: ані керівництво країни, ані навіть заступники держсекретаря не прийматимуть представників незваних Сполученими Штатами урядів та держав. 17 вересня 1921 р. Л.Цегельському вдалося зустрітися лише з начальником відділу Західної Європи Держдепартаменту США В.Кеслом, а 20 вересня – із референтом цього ж відділу професором Ч.В.Мартіном, проте результатів ці зустрічі не дали⁵⁷.

Наприкінці листопада 1921 р. Р.Березовський покинув Вашингтон та поїхав до Відня. Перед від'їздом він заявив Л.Цегельському, що подасть урядові детальний звіт про його діяльність. На цю погрозу, за свідченням Р.Березовського, той відповів, що, мовляв, «відвічальности ніякої не боїться, бо д-ра Костя Левицького має в кишені [...] цілий уряд боїться його, тому що має такі матеріяли, що як їх лиш оден раз проголосить, то знищить ціле правительство д-ра Петрушевича»⁵⁸. Проте побоюватися, очевидно, усе ж таки було чого, тож Л.Цегельський, діючи на випередження, 27 листопада 1921 р. надіслав Є.Петрушевичу лист, в якому розбирав та спростовував усі закиди на свою адресу. У тому ж посланні він зазначав, що «позиція його стала неможливою, та не тому, що скомпромітований, але тому, що не має гроша», і знову просив про відставку. 7 грудня телеграфом Л.Цегельський отримав наказ Є.Петрушевича залишатися на місці, проводити роботу й чекати подальших інструкцій. Але Л.Цегельський самовільно покинув США та 10 грудня 1921 р. вирушив до Відня. 18 грудня 1921 р. Є.Петрушевич уповноважив Л.Мишугу «тимчасово вести справи дипломатичного представництва Галицької Республіки, а також торговельно-фінансового відділу»⁵⁹.

Після приїзду Л.Цегельського до столиці Австрії проти нього почалося дисциплінарне розслідування, яке проводив керівник відділу закордонних справ К.Левицький. Проте серед віденської української громади пішли чутки, що останній прагне знищити Л.Цегельського як свого давнього політичного

⁵⁵ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.12–13.

⁵⁶ Там само. – Арк.13.

⁵⁷ Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). – С.111–112.

⁵⁸ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.18.

⁵⁹ Батюк Т. Надзвичайна дипломатична місія УНРади ЗУНР до США. – С.120.

конкурента, тож для об'єктивного розслідування справи було створено комісію у складі С.Дольницького, Д.Керановича та І.Семаки. Вона дійшла висновку, що діяльність Л.Цегельського в перший рік перебування у США з 10 квітня 1920 до травня 1921 рр. була

«дуже видатною і корисною, чим [він] причинився до значної збірки підмог грошових для уряду та для потребуючих в краю і за кордоном українців, але коли з хвилиною як Л.Цегельський почав справу з позичкою для уряду у різних американських фінансистів, почалися його промахи»⁶⁰.

«Прوماхи», судячи з матеріалів розслідування, були серйозними. Л.Цегельського звинуватили в перевищенні повноважень, фінансових махінаціях, підриві престижу уряду через аморальну поведінку та в розтраті державних грошей. Крім цього, він порушив наказ Є.Петрушевича та самовільно покинув місію⁶¹.

І хоч Л.Цегельський, Є.Петрушевич та В.Панейко розійшлися в думках щодо подальшої політики у вигнанні, адже вони розраховували на співпрацю з більшовиками, аби забезпечити соборність Української Соціалістичної Радянської Республіки, Є.Петрушевич викликав Л.Цегельського до Відня й узимку 1921–1922 рр. відправив його зі спеціальним дорученням в Японію. Утім документальних даних про цю місію немає⁶².

Після повернення до Вашингтона (на постійне проживання), через політичні розходження з Є.Петрушевичем, Л.Цегельський відмовився від виконання обов'язків представника уряду ЗУНР. Згодом, з огляду на відоме рішення Ради амбасадорів 1923 р. про передачу Східної Галичини Польщі, перестало існувати й саме представництво.

Окрім журналістської та публіцистичної діяльності, Л.Цегельський не припиняв займатися консолідацією діаспори. Він, зокрема, став одним з організаторів Конгресу українців Америки, з якого згодом утворився Український конгресовий комітет, а також стояв біля витоків Українсько-американського допомогового комітету, був членом Літературно-мистецького клубу у Філадельфії тощо⁶³. Лонгин Цегельський помер 13 грудня 1950 р., похований на українському цвинтарі Факс-Чейз поблизу Філадельфії.

⁶⁰ ЦДАВО України. – Ф.4460. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.19.

⁶¹ Водотика Т.С., Іваницький І.В. Слідча справа Лонгіна Цегельського: джерелознавча характеристика. – С.109–110.

⁶² Цегельський Ю.М. Зага роду Цегельських... – С.360.

⁶³ Там само. – С.377.

Diplomatic activity of Lonhyn Tshel's'kyi as the one of the leading public figures of Halychyna is characterized. Governmental work during the revolution – as part of the Ukrainian National Council and the Ministry of Foreign Affairs in the governments of West Ukrainian People's Republic and the Ukrainian People's Republic are analyzed, the main directions of political activity are set.

Keywords: *Tshel's'kyi, diplomacy, State Secretary for Foreign Affairs, diplomatic missions, West Ukrainian People's Republic.*

